

INCIPIT EXEMPLAR CONSTITUTI DOMNI CONSTANTINI IMPERATORIS

74v

1 *In nomine sanctae et individuae Trinitatis, Patris scilicet et Filii et Spiritus Sancti. Imperator Caesar Flavius Constantinus, in Christo Iesu, uno ex eadem sancta Trinitate salvatore Domino Deo nostro, fidelis, mansuetus, beneficus,*
 5 *Alamannicus, Gothicus, Sarmaticus, Germanicus, Brittanicus, Unicus, pius, felix, victor ac triumphator, semper augustus, sanctissimo ac beatissimo patri patrum Silvestro, urbis Romae episcopo et papae, atque omnibus eius successoribus, qui in sede beati Petri usque in finem saeculi sessuri sunt, pontificibus nec non et omnibus reverentissimis et Deo amabilibus catholicis episcopis eidem sacrosanctae Romanae ecclesiae per hanc nostram imperialem constitutionem subiectis in*
 10 *universo orbe terrarum, nunc et in posteris cunctis retro temporibus constitutis, gratia, pax, caritas, gaudium, longanimitas, misericordia a Deo patre omnipotente et Iesu Christo filio eius et Spiritu Sancto cum omnibus vobis.*

15 *Ea, quae salvator et redemptor noster Dominus Iesus Christus, altissimi Patris Filius, per suos sanctos apostolos Petrum et Paulum, interveniente patre nostro Silvestro summo pontifici et universali papae, mirabiliter operari dignatus est, liquida enarratione per huius nostrae imperialis institutionis paginam ad agnitionem omnium populorum in universo orbe terrarum studuit propagare nostra mansuetissima serenitas. Primum quidem fidem nostram, quam a praelato beatissimo patre et oratore nostro Silvestro universali pontifice docti sumus, intima cordis confessione ad instruendas omnium vestrum mentes proferentes et ita demum misericordiam Dei super nos diffusam annuntiantes.*

20 *Nosse enim vos volumus, sicut per anteriorem nostram sacram pragmaticam iussionem significavimus, nos a culturis idolorum, simulacris mutis et surdis manufactis, diabolicis compositionibus atque ab omnibus Satanae pompis recessisse et ad integram Christianorum fidem, quae est vera lux et vita perpetua, pervenisse credentes iuxta id, quod nos isdem almificus summus pater et doctor noster Silvester instruit pontifex, in Deum patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium, et in Iesum Christum, Filium eius unicum,*
 25 *Dominum nostrum, per quem creata sunt omnia, et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem universae creaturae. Hos Patrem et Filium et Spiritum Sanctum confitemur, ita ut in Trinitate perfecta et plenitudo sit divinitatis et unitas potestatis, Pater Deus, Filius Deus et Spiritus Sanctus Deus, et tres unum sunt in Iesu Christo. Tres itaque formae, sed una potestas.*

30 *Nam sapiens retro semper Deus edidit ex se, per quod semper erant gignenda saecula, verbum, et quando eodem solo suae sapientiae verbo universam ex nihilo formavit creaturam, cum eo erat, cuncta suo archana componens mysterio. Igitur perfectis caelorum virtutibus et universis terrae materiis, pio sapientiae suae nutu ad imaginem et similitudinem suam primum de limo terrae fingens*
 35 *hominem, hunc in paradyso posuit voluptatis; quem antiquus serpens et hostis invidens diabolus, per amarissimum ligni vetiti gustum exulem ab eisdem effectit gaudiis, eoque expulso non desinit sua venenosa multis modis protelare iacula, ut a via veritatis humanum abstrahens genus idolorum culturae, videlicet creaturae et non creatori, deservire suadeat, quatenus per hos eos, quos suis voluerit irritare insidiis, secum aeterno afficiat concremandos supplicio. Sed deus noster misertus plasmae suae dirigens sanctos suos prophetas, per quos lumen futurae*
 40 *45*

19 Primum] in margin: De symbolo et eius expositione
 concremando

45 concremandos] corrected from

vitae, adventum videlicet filii sui domini dei et salvatoris nostri Iesu Christi annuntians misit eundem unigenitum suum filium et sapientiae verbum. Qui descendens de caelis propter nostram salutem, natus de spiritu sancto ex Maria virgine, verbum caro factum est et habitavit in nobis. Non amisit, quod fuerat, sed coepit esse, quod non erat, deum perfectum et hominem perfectum, ut deus mirabilia perficiens et ut homo humanas passiones sustinens. Ita verbum hominem et verbum deum praedicantem patre nostro Silvestro summo pontifice intellegimus, ut verum deum verum hominem fuisse nullo modo ambigamus. Electisque duodecim apostolis, miraculis coram eis et innumerabilis populi multitudine coruscavit. Confitemur eundem dominum Iesum Christum et implesse legem et prophetas, passum, crucifixum, secundum scripturas tertia die a mortuis resurrexisse, assumptum in caelos atque sedentem ad dexteram patris, inde venturum iudicare vivos et mortuos, cuius imperio non erit finis.

5 Haec est enim fides nostra orthodoxa a beatissimo patre nostro Silvestro 60
75r summo pontifice nobis prolata. Exhortantes idcirco omnem populum et diversas gentium nationes hanc fidem tenere, colere ac praedicare et in sanctae trinitatis nomine baptismi gratiam consequi, et dominum Iesum Christum salvatorem nostrum, qui cum patre et spiritu sancto per infinita vivit et regnat saecula, quem Silvester beatissimus pater noster universalis praedicat pontifex corde devoto adorare. 65

6 Ipse enim dominus noster misertus mihi peccatori misit sanctos suos apostolos ad visitandum nos et lumen sui splendoris infulsit nobis et abstracto a tenebris ad veram lucem et ad agnitionem veritatis me pervenisse gratulamini. Nam dum valida squaloris lepra tota mei corporis invasisset carnem, et multorum medicorum convenientium cura adhiberetur, nec unius quidem cura promeruimus salutem, ad haec advenerunt sacerdotes Capitolii dicentes mihi debere fieri fontem in Capitolio et compleri hunc innocentium sanguine et calente in eo loco me posse mundari. Et secundum eorum dicta aggregatis plurimis innocentibus infantibus, dum vellent sacrilegi paganorum sacerdotes eos mactari et ex eorum sanguine fontem repleri, cernens serenitas nostra lacrimas matrum eorum, ilico exhorruis facinus, misertusque eas proprios illis restitui praecipimus filios suos datisque vehiculis et donis concessis gaudentes ad propria relaxavimus. 70 75

7 Eadem igitur transacta die, nocturna nobis facta silentia, dum somni tempus advenisset, adsunt apostoli sanctus Petrus et Paulus dicentes mihi: Quoniam flagitiis posuisti terminum et effusionem sanguinis innocentis horruisti, missi sumus a Christo domino deo nostro dare tibi sanitatis recuperandae consilium. Audi ergo monita nostra et fac quodcumque indicamus tibi. Silvester episcopus civitatis ad montem Sarepte persecutiones tuas fugiens in cavernis petrarum cum suis clericis latebram fovet. Hunc, cum ad te adduxeris, ipse tibi piscinam pietatis ostendet, in qua dum te tertio merserit, omnis te valitudo ista deseret leprae. Quod dum factum fuerit, hanc vicissitudinem tuo salvatori compensa, ut omnes iussu tuo per totum orbem ecclesiae restaurentur, te autem ipsum in hac parte purifica, ut relicta omni superstitione idolorum deum vivum et verum, qui solus est et verus, adores et excolas, ut ad eius voluntatem attingas. 80 85 90

51 non] added 63 baptismi] corrected from beatissimi 64 regnat] in follows, expunged 67 Ipse] in margin: de conversione et baptismo Constantini imperatoris 69 pervenisse] corrected from pervenire 71 unius] in margin: vel ullius 71-72 cura² ... salutem] corrected from promeriti in salutem 71 cura²] added promeruimus] corrected from promeriti 75 sacrilegi] corrected from sacrilegii 77 illis] corrected from illos 78 vehiculis] corrected from vihiculis

Exurgens igitur a somno protinus iuxta id, quod a sanctis apostolis admonitus sum, peregi advocatoque eodem praecipuo et magnifico patre et illuminatore nostro Silvestro universali papa, omnia a sanctis apostolis mihi praecepta dixi verba, percunctatique eum sumus, qui isti dii essent: Petrus et Paulus? Ille vero non eos deos vere dici, sed apostolos salvatoris nostri domini dei Iesu Christi. Et rursus interrogare coepimus eundem beatissimum papam, utrum istorum apostolorum imagines expressas haberet, ut ex pictura disceremus hos esse, quos revelatio docuerat. Tunc isdem venerabilis pater imagines eorundem apostolorum per diaconem suum exhiberi praecepit. Quas dum aspicerem et eorum, quos in somno videram figuratos, in ipsis imaginibus cognovissem vultus, ingenti clamore coram omnibus satrapibus meis confessus sum eos esse, quos in somno videram.

Ad haec beatissimus isdem Silvester pater noster, urbis Romae episcopus, indicxit nobis poenitentiae tempus intra palatium nostrum Lateranense in uno cilicio, ut omnia, quae a nobis impie peracta atque iniusta disposita fuerant, vigiliis, ieiuniis atque lacrimis et orationibus apud dominum deum nostrum Iesum Christum salvatorem impetraremus. Deinde per manus impositionem clericorum usque ad ipsum praesulem veni, ibique abrenuntians Satanae pompis et operibus eius vel universis idolis manufactis, credere me in deum patrem omnipotentem, factorem caeli ac terrae, visibilium et invisibilium, et in Iesum Christum, filium eius unicum, dominum nostrum, qui natus est de spiritu sancto et Maria virgine, spontanea voluntate coram omni populo professus sum; benedictoque fonte illic me trina mersione unda salutis purificavit. Positoque me in fontis gremio manu de caelo me contingente propriis vidi oculis; de qua mundus exurgens, ab omni me leprae squalore mundatum agnoscite. Levatoque me de venerabili fonte indutus vestibibus candidis, septiformis sancti spiritus in me consignatione adhibuit beati chrismatis unctione et vexillum sanctae crucis in mea fronte linivit dicens: Signate te deus sigillo fidei suae in nomine patris et filii et spiritus sancti in consignatione fidei. Cunctisque clerus respondit: Amen. Et adiecit praesul: Pax tibi.

Prima itaque die post perceptum sacri baptismatis mysterium et post curationem corporis mei a leprae squalore agnovi, non esse alium deum nisi patrem et filium et spiritum sanctum, quem beatissimus Silvester papa praedicat, veritatem in unitate, unitatem in trinitate. Nam omnes dii gentium, quos usque hactenus colui, daemona, opera hominum manufacta comprobantur etenim, quantam potestatem isdem salvator noster suo apostolo beato Petro contulerit in caelo ac terra, lucidissime nobis isdem venerabilis pater edixit, dum fidelem eum in sua interrogatione inveniens ait: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalerunt adversus eam. Advertite, potentes, et aure cordis intendite, quid bonus magister et dominus suo discipulo adiunxit, inquiens: Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis. Mirum est hoc valde et gloriosum, in terra ligare et solvere et in caelo ligatum et solutum esse.

Et dum haec praedicante beato Silvestro agnoscerem et beneficiis ipsius beati Petri integerime me sanitati comperi restitutum, utile iudicavimus una cum omnibus nostris satrapibus et universo senatu, optimatibus etiam et cuncto populo

97–98 revelatio] corrected from relevatio 106 manus] corrected from anus 112 unda] corrected from unde 113 de] corrected from di 114 Levatoque] in margin: de consignatione septiformis spiritus sanctae 121 veritatem] in margin: vel trinitatem 133 integerime] corrected from integre

- Romanae gloriae imperii subiacentis, ut, sicut in terris vicarius filii dei esse videtur constitutus, etiam et pontifices, qui ipsius principis apostolorum gerunt vices, principatus potestatem amplius, quam terrena imperialis nostrae serenitatis mansuetudo habere videtur concessam, a nobis nostroque imperio obtineant, eligentes nobis ipsum principem apostolorum vel eius vicarios firmos apud deum esse patronos. Et sicut nostra est terrena imperialis potentia, eius sacrosanctam Romanam ecclesiam decrevimus veneranter honorare et amplius quam nostrum imperium et terrenum thronum sedem sacratissimam beati Petri gloriose exaltare, tribuentes ei potestatem et gloriae dignitatem atque vigorem et honorificentiam imperialem.* 135
- 12 *Atque decernentes sancimus, ut principatum teneat tam super quattuor praecipuas sedes Antiocenam, Alexandriam, Constantinopolitanam et Hierosolimitanam, quamque etiam super omnes in universo orbe terrarum dei ecclesias. Et pontifex, qui pro tempore ipsius sacrosanctae Romanae ecclesiae extiterit, celsior et princeps cunctis sacerdotibus totius mundi existat et eius iudicio, quaeque ad cultum dei vel fidei christianorum stabilitatem procuranda fuerint, disponantur. Iustum quippe est, ut ibi lex sancta caput teneat principatus, ubi sanctarum legum institutor salvator noster beatum Petrum apostolatus obtinere praecepit cathedram, ubi et crucis patibulum sustinens beatae mortis sumpsit poculum sui que magistri et domini imitator apparuit, et ibi gentes pro Christi nominis confessione colla flectant, ubi eorum doctor beatus Paulus apostolus pro Christo extenso collo martyrio coronatus est. Illic usque in finem quaerant doctorem, ubi sanctum doctoris quiescit corpus, et ibi proni ac humiliati caelesti regis, dei salvatoris nostri Iesu Christi, famulentur officio, ubi superbi terreni regis serviebant imperio.* 145
- 13 *Interea nosse volumus omnem populum universarum gentium ac nationum per totum orbem terrarum, construxisse nos intra palatium nostrum Lateranense eidem salvatori nostro domino Iesu Christo ecclesiam a fundamentis cum baptisterio, et XII nos sciatis de eius fundamentis secundum numerum XII apostolorum cophinos terrae onustatos propriis asportasse humeris; quam sacrosanctam ecclesiam caput et verticem omnium ecclesiarum universo orbe terrarum dici, coli, venerari ac praedicari sancimus, sicut per alia nostra imperialia decreta statuimus. Construximus itaque ecclesias beatorum Petri et Pauli, primorum apostolorum, quas auro et argento locupletavimus, ubi et sacratissima eorum corpora cum magno honore recondentes, thecas ipsorum ex electro, cui nulla fortitudo praevallet elementorum, construximus et crucem ex auro purissimo et gemmis pretiosis per singulas eorum thecas posuimus et clavis aureis confiximus, quibus pro concinnatione luminarium possessionum praedia contulimus, et rebus diversis eas ditavimus, et per nostram imperialem iussionem sacra tam in oriente quam in occidente vel etiam septentrionali et meridiana plaga, videlicet in Iudaea, Graecia, Asia, Thracia, Africa et Italia vel diversis insulis nostram largitatem eis concessimus, ea prorsus ratione, ut per manus beatissimi patris nostri Silvestri pontificis successorumque eius omnia disponantur.* 160

135 Romanae] corrected from Romano imperii] corrected from imperium 142–143 exaltare] corrected from exaltari 145 Atque decernentes] in margin: quod ecclesia Romana princi principatum [sic] debet tenere super IIII praecipuas sedes 154 domini] corrected from domino 161 Lateranense] corrected from Lateranensem 167 primorum] corrected from primum 169 nulla] corrected from nullo 173 nostram ... iussionem] corrected from nostra imperialium iussionum

180 *Gaudeat enim una nobiscum omnis populus et gentium nationes universo orbe* 13
terrarum, exhortantes omnes, ut deo nostro et salvatori Iesu Christo immensas
una nobiscum referatis gratias, quoniam ipse deus in caelis desuper et in terra
deorsum, qui nos per suos sanctos apostolos visitans sanctum baptismatis sacra-
mentum percipere et corporis sanitatem dignos effecit. Pro quo concedimus ipsis
185 *sanctis apostolis, dominis meis beatissimis Petro et Paulo, et per eos etiam beato*
Silvestro patri nostro summo pontifici et universali urbis Romae papae et omni-
bus eius successoribus pontificibus, qui usque in finem mundi in sede beati Petri
erunt sessuri, atque de praesenti contradimus palatium imperii nostri Latera-
nense, quod omnibus in toto orbe terrarum praefertur atque praecellit palatiis,
190 *deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri simulque frigium necnon et*
superhumerales, videlicet lorum, quod imperiale circumdare assolet collum,
verum etiam et clamidem purpuream atque tunicam coccineam et omnia imperi-
alia indumenta seu et dignitatem imperialium praesidentium equitum conferentes
etiam et imperialia sceptrata simulque et conta atque signa, banda etiam et diversa
ornamenta imperialia et omnem processionem imperialis culminis et gloriam
potestatis nostrae.

195 *Viris enim reverentissimis, clericis diversis ordinibus, eidem sacrosanctae* 15
Romanae ecclesiae servientibus illud culmen, singularitatem, potentiam et pra- 76r
cellentiam habere sancimus, cuius amplissimus noster senatus videtur gloria
adornari, id est patricios atque consules effici, necnon et ceteris dignitatibus
200 *imperialibus eos promulgantibus decorari. Et sicut imperialis militia, ita et clero*
sanctae Romanae ecclesiae ornari decernimus. Et quemadmodum imperialis
potentia officiis diversis, cubiculariorum nempe et ostiariorum atque omnium
excubiarum ornatu, ita et sanctam Romanam ecclesiam decorari volumus. Et ut
amplissimum pontificalis decus profulgeat, decernimus et hoc, ut clerici eiusdem
205 *sanctae Romanae ecclesiae mappulis ex lintheaminibus, id est candidissimo co-*
lore, decorari equos et ita equitari. Et sicut noster senatus calciamentis utitur
cum udonibus, id est candido lintheamine illustrari, ut sicut caelestia ita et terrena
ad laudem dei decorentur. Prae omnibus autem licentiam tribuentes ipsi sanctis-
210 *simo patri nostro Silvestro, urbis Romae episcopo et papae, et omnibus, qui post*
eum in successum et perpetuis temporibus advenerint, beatissimis pontificibus,
pro honore et gloria Christi dei nostri in eadem magna dei catholica et aposto-
lica ecclesiae, ex nostro inclyto, quem placatus proprio consilio clericare voluerit
et in numero religiosorum clericorum connumerare, nullum ex omnibus praesum-
mentem superbe agere.

215 *Decrevimus itaque et hoc, ut isdem venerabilis pater noster Silvester, summus* 16
pontifex, vel omnes eius successores pontifices diadema, videlicet coronam, quam
ex capite nostro illi concessimus, ex auro purissimo et gemmis pretiosissimis uti
debeant et eorum capite ad laudem dei pro honore beati Petri gestare. Ipse vero
beatissimus papa super coronam clericatus, quam gerit ad gloriam beati Petri,
220 *omnino ipsa ex auro non est passus uti corona, frigium vero candido nitore sple-*
ndidam resurrectionem dominicam designans eius sacratissimo vertici manibus
nostris imposuimus, et tenentes frenum equi ipsius pro reverentia beati Petri stra-

187 praecellit] corrected from praecellet   188 frigium] in margin: pilleum vel
mitram   189 superhumerales] corrected from superhumerales   quod] corrected from qui imperiale]
imperiale   202 excubiarum] corrected from excubiorum   203 pontificalis] corrected from
pontificales   211 ecclesiae] corrected from ecclesia   inclyto] corrected from
inclytu   216 pretiosissimis] corrected from pretiosus   221–222 stratoris] corrected from statores

toris officium illi exhibuimus, statuentes eodem frigio omnes eius successores singulariter uti in processionibus ad imitationem imperii nostri.

17 *Unde ut non pontificalis apex vilescat, sed magis amplius quam terreni imperii dignitas et gloriae potentia decoretur, ecce tam palatium nostrum Lateranense, ut praelatum est, quamque Romanae urbis et omnes Italiae seu occidentalium regionum provincias, loca et civitates saepefato beatissimo pontifici patri nostro Silvestro, universali papae, contradentes atque relinquentes eius vel successorum ipsius pontificum potestati et ditioni firma imperiali censura per hanc nostram divalem sacram et pragmaticum constitutum decernimus disponendum atque iure sanctae Romanae ecclesiae concedimus permanendum.* 225 230

18 *Unde congruum prospeximus, nostrum imperium et regni potestatem orientalibus transferri ac transmutari regionibus et in Byzantiae provincia in optimo loco nomini nostro civitatem aedificari et nostrum illic constitui imperium, quoniam, ubi principatus sacerdotum et christianae religionis caput ab imperatore caelesti constitutum est, iustum non est, ut illic imperator terrenus habeat potestatem.* 235

19 *Haec vero omnia, quae per hanc nostram imperialem sacram et per alia divalia decreta statuimus atque confirmavimus, usque in finem mundi illibata et inconcussa permanenda decernimus. Unde coram deo vivo, qui nos regnare praecepit, et coram terribili eius iudicio obtestamur per hoc nostrum imperiale constitutum omnes nostros successores imperatores vel cunctos optimates, satrapes etiam, amplissimum senatum et universum populum in toto orbe terrarum, nunc et in posterum cunctis retro temporibus imperio nostro subiacentem, nulli eorum quoquo modo licere, haec, quae a nobis imperiali sanctione sacrosanctae Romanae ecclesiae vel eius omnibus pontificibus concessa sunt, refragare aut confringere vel in quoquam convelli. Si quis autem, quod non credimus, in hoc temerator aut contemptor extiterit, aeternis condemnationibus subiaceat innodatus, et sanctos dei principes apostolorum Petrum et Paulum sibi in praesenti et futura vita sentiat contrarios, atque in inferno inferiori concrematus, cum diabolo et omnibus deficiat impiis.* 240 245 250

20 *Huius vero imperialis decreti nostri paginam propriis manibus roborantes super venerandum corpus beati Petri principis apostolorum posuimus, ibique eidem dei apostolo spondentes, nos cuncta inviolabiliter conservare et nostris successoribus imperatoribus conservanda in mandatis relinqui, patri nostro Silvestro summo pontifici et universali papae eiusque per eum cunctis successoribus pontificibus, domino deo et salvatore nostro Iesu Christo annuente, tradimus perenniter atque feliciter possidenda.* 255

Et subscriptio imperialis:

Divinitas vos conservet per multos annos, sanctissimi ac beatissimi patres.

Datum Roma sub die tertio Kalendarum Aprilium domno nostro Flavio Constantino Augusto quater et Gallicano viris clarissimis consulibus. 260

223 uti] corrected from ut   225 decoretur] corrected from decoratur   Lateranense] added
 226 Romanae] corrected from Romae   229 imperiali] corrected from imperialis
 230 disponendum] corrected from disponendam   232 prospeximus] corrected from prosperimus
 232–233 orientalibus] corrected from oriente*di*bus   233 transmutari] corrected from transmute*ri
 244 quoquo] corrected from quoque   imperiali] corrected from imperiale   249 inferno] in follows, canceled
 254 relinqui] corrected from reliqui   254–255 Silvestro] corrected from Silvestrio
 260 Aprilium] corrected from Apriliarum